

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
І ДУХОВНО-ПОЕТИЧНИЙ
ДОСВІД ПРОФЕСОРА
ГРИГОРІЯ ВАСЯНОВИЧА**

до 75-річчя від дня народження

**Львів
2020**

УДК 378; 37.1; 37.3; 37.06; 37.07

Філосо 56

Рецензенти:

Рибалка Валентин Васильович – доктор психологічних наук, професор;

Сікорський Петро Іванович – доктор педагогічних наук, професор.

Філософсько-педагогічний і духовно-поетичний досвід професора Григорія Васяновича: до 75-річчя від дня народження / упоряд. С. М. Вдович. – Львів, – ФОП Корпан Б. І., 2020. – 330 с.

Розкрита наукова, творчо-поетична та громадська діяльність доктора педагогічних наук, професора Васяновича Григорія Петровича – знаного науковця в галузі теорії та методики професійної освіти, філософії, педагогіки та психології.

Упорядник – **С. М. Вдович**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2020

© Автори, 2020

<i>Павло Черніков</i>	
Штрихи до портрета	143
<i>Василь Онищенко</i>	
Досвід християнської духовно-філософської лірики Григорія Васяновича	148
<i>Марія Людкевич</i>	
Вітальні експромти	158
<i>Олена Будник</i>	
Морська тематика у творчій спадщині Григорія Васяновича (до 75-річчя від дня народження)	160
<i>Марія Якубовська</i>	
Художня і наукова творчість професора Григорія Васяновича .	170

Багатогранність наукового доробку Г. П. Васяновича

<i>Василь Ягунов</i>	
Методологія педагогіки та педагогічного дослідження у науковому доробку професора Григорія Васяновича	177
<i>Лідія Сліпчишин</i>	
Життєвий шлях особистості як «Одісея людського духу» (присвячується 75-літньому ювілею Г. Васяновича)	196
<i>Вікторія Логвиненко, Віта Грицанюк</i>	
Моральна культура соціального педагога в контексті педагогічної етики Григорія Васяновича	203
<i>Юлія Колісник-Гуменюк</i>	
Формування поняття «професійна мораль» у філософських поглядах Г. П. Васяновича	210

Актуальні проблеми професійної освіти

<i>Григорій Васянович</i>	
Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку	215
<i>Григорій Васянович, Лариса Зданевич</i>	
Використання інформаційних технологій в освітньому процесі в умовах дистанційного навчання	239
<i>Павло Білоус</i>	
Дитяча гра та її функції	253

Вікторія Логвиненко, Віта Грицанюк

**МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА
В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ
ГРИГОРІЯ ВАСЯНОВИЧА**

В сучасному глобалізованому світі, де людство живе в умовах стрімких змін, зростає число осіб, що потребують допомоги в процесі інтеграції в суспільство чи мають певні життєві труднощі, які не можуть самотійно здолати. Це все актуалізує таку професію як соціальний педагог, оскільки він надає соціально-педагогічну допомогу дітям, батькам, молоді в процесі соціалізації, виховання, вирішення проблем тощо.

В наукових дослідженнях розглядаються різні аспекти підготовки соціальних педагогів, здійснюється критичний аналіз та обґрунтовуються теоретико-методологічні засади соціально-педагогічної діяльності, розробляються відповідні технології. Цим питанням присвячені праці таких вчених як О. Балдинюк, О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Волкова, В. Гриньова, М. Євтух, Л. Завацька, А. Капська, Г. Лактіонова, Д. Сай, Н. Сейко, С. Харченко, Р. Чубук, К. Яресько та ін. Предметом сучасних досліджень є також і особистість соціального педагога, моральні принципи, цінності та ідеали соціально-педагогічної роботи, деонтологічні засади діяльності, професійна етика тощо. Ці питання розробляють А. Білинська, А. Бойко, Р. Зозуляк-Случик, О. Кравченко, Н. Краснова, В. Леонова, Г. Медведева, І. Мигович, С. Савкіна, Т. Семигіна та ін.

Питання моральної культури та професійної етики потребують подальших досліджень, адже діяльність соціального педагога дуже різнопланова. Серед основних функцій його діяльності можна назвати: вивчення та оцінювання психологічних, медико-педагогічних особливостей дітей та молоді; обстеження умов життя дітей, молоді, виявлення їхніх інтересів, потреб, труднощів, проблем, відхилень у поведінці та конфліктних ситуацій; посередництво під час розв'язання проблемних ситуацій між дитиною та групою однолітків, дитиною та батьками, дитиною та різними організаціями, дитиною та спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів; організацію роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання; забезпечення соціального супроводу дітей-сиріт; здійснення профілактики негативних явищ серед молоді [11, с. 109]. Професія соціального педаго-

га, як інтегральна професія, передбачає володіння фахівцем широким комплексом знань і вмінь, які не лежать в площині одного предметного поля, але його діяльність має виражене освітнє й виховне спрямування, адже соціальний педагог - «це спеціаліст, фахом якого є соціально-педагогічна робота та освітньо-виховна діяльність з дітьми, молоддю, дорослими людьми, який покликаний створювати сприятливі соціальні умови для розвитку і соціалізації особистості» [11, с. 112] в умовах освітніх чи спеціалізованих освітніх закладів, за місцем проживання тощо.

Окрім цього, професійно значущими особистісними якостями соціальних педагогів є «всебічна педагогічна і психологічна компетентність, яка передбачає: глибоке знання соціальним педагогом основних положень педагогічної і психологічної наук; прагнення використовувати професійні знання й уміння у повсякденній практиці; особисту вихованість, тактовність, толерантність, високу вимогливість до себе» [6, с. 15–16]. Це свідчить, що для професії соціального педагога важливі не тільки спеціальні знання і вміння а й особисті якості; а те, що в педагогічній діяльності такого фахівця головним є соціальне виховання – підтверджує необхідність високої моральної культури.

Таким чином, як професія, яка належить до типу «людина – людина», соціальна педагогіка передбачає високу моральну культуру фахівця, котру слід розглядати не просто як таку, що базується на загальнолюдській моралі - в ній мають бути актуалізовані певні якості та чесноти, без яких професіоналізм неможливий. З огляду на педагогічний характер діяльності фахівців, слід розглянути моральну культуру соціального педагога крізь призму педагогічної етики, що й буде метою нашої наукової розвідки. Для досягнення означеної мети вважаємо за доцільне звернутися до концепції педагогічної етики Григорія Васяновича, яка репрезентує сучасну парадигму моральної культури педагога і є цілісним та комплексним дослідженням.

Отже, ведучи мову про моральну культуру, перш за все наведемо визначення як ми розумітимемо це поняття: «моральна культура педагога – це позитивна духовна цінність як система моральних знань і переконань, почуттів і навичок, норм і відносин, інтересів і потреб, культурно-морального досвіду і безпосередньої поведінки, спрямована на самовдосконалення. навчання і виховання особистості» [2, с. 21]. Феномен моральної культури синтезує в собі два явища: мораль та культуру і, як слушно зазначає Г. Васянович, «аналіз моральної культури передбачає розкриття глибинних (сутнісних) взаємозв'язків між куль-

турою і мораллю, що, у свою чергу, можливо лише на основі системного аналізу людської культури, сутності та структури моралі, їх соціальних функцій, ролі в суспільній життєдіяльності людей» [2, с. 6].

Що ж таке культура? Цей феномен має велике смислове навантаження і є різноплановим, проте різні на перший погляд визначення мають одні і ті ж засадничі ідеї. Коротко з'ясуємо це. Етимологічно «культура» (від лат. «cultura»), означає «обробіток», «догляд» ґрунту, ефективну сільськогосподарську діяльність загалом. Згодом дане поняття стало позначати виховання, навчання. Якщо звернутися до тлумачного словника, який дає базові значення цього поняття, то ми отримаємо: «1. Сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії...2. Освіченість, вихованість. 3. Рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності. 4. Розведення, вирощування якої-небудь рослини або тварини... 5. Мікроорганізми, вирощені в лабораторних умовах у живильному середовищі» [9, с. 596]. В усіх запропонованих визначеннях є спільна базова риса - в основі культури лежить перетворення чогось, але перетворення на ціннісній основі задля задоволення якоїсь потреби. Відтак можна стверджувати, що культура має місце тільки тоді, коли вона опирається на знання, має ціннісну основу, та виражається у діяльності, що підкреслюють й інші дефініції цього поняття.

Змістовну основу моральної культури складає мораль. Мораль можна трактувати як «практично-оцінний спосіб відношення людини до дійсності, котрий регулює поведінку людей з точки зору принципового протиставлення добра і зла» [10, с. 21]. Вона є сукупністю цінностей, принципів, правил, тоді як моральність – втілення цих норм в реальній поведінці людини та стосунках між людьми, що становить безпосередній зміст моральної свідомості. Відтак моральна свідомість, як одна із форм суспільної свідомості, виступає регулюючою основою поведінки людини в суспільстві та «акумулює в собі моральні норми, принципи, категорії, мотиви, ціннісні орієнтації тощо» [2, с. 55]. Якщо говорити про моральну свідомість педагога, то її можна трактувати як «...ідеальне віддзеркалення і регулювання власне моральних відносин у сфері педагогічної діяльності» [2, с. 56]. Відтак, соціальний педагог, вступаючи у соціально-педагогічну взаємодію з дітьми, молоддю, батьками має керуватися вимогами педагогічної моралі, дотримання якої фахівцем забезпечує ефективну взаємодію. Серед базових функцій педагогічної моралі є гносеологічна, яка передбачає пізнання моральних норм, оцінок, цінностей, орієнтацій, поглядів і має прикладний, пізна-

вально-перетворюючий характер; ціннісно-орієнтована, що спрямована на формування ціннісних установок на моральну діяльність, вдосконалення моральних відносин й загалом забезпечує реалізацію морального процесу; виховна функція – передбачає як вплив на моральну особистість підопічного так і вимагає відповідний рівень вихованості педагога.

Також виділяють специфічні функції педагогічної моралі [2, с. 47], деякі з яких, на нашу думку, є вкрай важливими в діяльності соціального педагога. Зокрема, це функції педагогічного коректування (в першу чергу стосовно дій, вчинків, поведінки підопічних); функція попереджального впливу, яка вимагає, щоб педагогічний вплив на діяльність і взаємовідносини учнів здійснювався з попередженням відхилення від моральних норм і правил; функція вироблення імунітету проти моральних спотворень [2, с. 47–48]. Власне, використання напрацювань педагогічної етики в цьому питанні буде вельми корисним для соціальних педагогів.

Професія соціального педагога передбачає сформовані моральні принципи і професійні цінності: «одним із визначальних моментів професійного становлення майбутнього соціального педагога є засвоєння у процесі фахової підготовки морально-духовних принципів професійної діяльності, що зумовлюють специфічні професійні проблеми, зокрема проблему моральної відповідальності перед клієнтом, колегами і суспільством» [6, с. 15]. Важливо будувати свою діяльність на таких моральних принципах як педагогічний гуманізм, педагогічний оптимізм, громадянськості і патріотизму та ін. [2, с. 72-101]. Принцип педагогічного гуманізму передбачає не абстрактну любов до людини, а любов беззастережну й безумовну до конкретної дитини, яка не залежить від її здібностей, зовнішності, поведінки тощо і дає можливість якнайкраще надати соціально-педагогічну допомогу. Незаперечною цінністю соціально-педагогічної роботи є оптимізм. Оптимізм передбачає позитивне світосприйняття, життєрадісність, віру в успіх. Оптимістичним особам притаманні емпатія та альтруїзм, готовність прийти на допомогу. Соціальний педагог з оптимістичною установкою конструктивніше зможе розглянути й оцінити проблемні ситуації підопічних та віднайти ефективні варіанти виходу з них, а також допоможе наснажити та відкинути твердження про свою неспроможність щось змінити. Проте слід пам'ятати, що оптимізм не має бути одностороннім та перешкоджати об'єктивній оцінці ситуації - безтурботність і легковажне ставлення до проблем вихованців є неприпустимі.

мим. Важливим в соціально-педагогічній діяльності має бути принцип громадянськості і патріотизму. Він передбачає як піднесення патріотичних почуттів так і формування в підопічних морально-правової культури, громадянської позиції, власної гідності, поваги й довіри до державних інститутів; здатності відчувати себе соціально, юридично, політично дієздатним.

Специфіка моралі, моральні відносини та діяльність виражаються через етичні категорії. Саме вони орієнтують на ідеально бажані, обов'язкові, морально досконалі цінності. Вихідними моральними поняттями є добро і зло. Корисним, з професійної точки зору, для соціальних педагогів є використання підходів до педагогічної взаємодії, які базуються на етичному розумінні добра як «добро-зустріч», «добро-слово», «добро-дія» [2, с. 120-138]. Важливими категоріями етики соціального педагога є моральний обов'язок, совість, відповідальність, справедливість, честь, гідність, сенс життя, щастя.

Одним із аспектів моральної культури соціального педагога є розв'язання проблеми співвідношення цілей і засобів соціально-педагогічної діяльності. В педагогічній етиці досліджені основні підходи у вирішенні даного питання, які ціннісно не є рівнозначними. Один з них не передбачає вимог щодо морального характеру засобів досягнення педагогічної мети; інший - заперечує використання жорстких чи сумнівних в моральному плані засобів. Лише третій підхід обґрунтовує взаємообумовленість мети та засобів. Окрім цього, згідно з цим підходом, моральна мета і засоби є співвідносними: «будь-яка мета в іншій педагогічній ситуації може виступати в ролі засобу, у новій ситуації морального вибору може стати ціллю» [2, с. 338]. Розуміння взаємообумовленості і співвідношення цілей і засобів допомагає педагогу дотриматися строгої послідовності у виборі засобів. «Якщо найближча ціль може бути досягнута лише ціною, яка знижує моральний характер вищої цілі, то такий засіб досягнення повинен бути відкинтий як такий, що позбавлений доцільності» [2, с. 338].

Проводячи соціально-педагогічну діяльність, пов'язану з вирішенням конфліктних ситуацій, подоланням кризових станів, адаптацією дітей з особливими освітніми потребами, роботою з дітьми з ознаками бездоглядності, профілактикою негативних явищ та ін. перед фахівцем постає проблема добору засобів за допомогою яких він буде вирішувати поставлене перед ним завдання. «Засоби вибору мають бути ефективними і морально цінними. Їх доцільність взаємопов'язана з їхньою моральною якістю» [7, с. 104]. Особливо це стосується ситуацій в яких

цілковито позитивного результату досягнути не можливо й фахівцю доводиться вибрати за принципом «меншого зла». Працюючи над конкретним випадком, дії педагога мають узгоджуватися із загальною метою його діяльності – створення сприятливих умов для соціального, фізичного, інтелектуального, духовно-морального розвитку людини. Ця вимога стосується як безпосередньо підопічних так і їхнього оточення. Тому слід відкидати ті засоби, які формально вирішують проблему, але не узгоджуються з вищою метою. Власне моральна культура фахівця допоможе відкинути такі засоби як недоцільні й обрати такі, які не змінюють морального характеру вищої мети та співвідносяться з цілями, які вже реалізовані.

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що соціально-педагогічна робота крім спеціальних знань і вмінь передбачає наявність високої моральної культури у фахівця. В своїй діяльності соціальні педагоги впливають на формування особистості своїх підопічних, отже їхня діяльність має бути підпорядкована морально-духовним чинникам і передбачати визначення моральних цілей і засобів для того, щоб вона мала позитивний характер. Саме від моральної культури фахівця буде залежати якість здійснення соціально-педагогічної діяльності. Тому вивчення питань моральної культури соціального педагога в площині педагогічної етики дає змогу підвищити його професійно-моральний рівень і будувати відносини із своїми підопічними на засадах довіри, партнерства, психологічного контакту.

Література

1. Будник О., Васянович Г. Методологічний аналіз соціально-педагогічної діяльності вчителя. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 20–26.
2. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посібник. *Вибрані твори* : у 7 т. Т. 3. Львів : Норма, 2015. – 420 с.
3. Васянович Г. П., Нагірняк М. Я., Лаврецький Р. В. Соціальний дискурс у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Львівський філологічний часопис*. 2018. № 4. С. 18–24.
4. Васянович Г. Гуманітарна освіта майбутнього учителя: проблеми якості. *Освітній простір України*. 2014. Вип. 2. С. 33–37.
5. Васянович Г., Онищенко В. Дидактичні засади професійної освіти у контексті фундаментальних педагогічних теорій. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 6. С. 9–34.
6. Васянович Г., Онищенко В. Дидактичні засади формування професійних якостей майбутніх фахівців професій типу «людина – людина». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 2. С. 7–29.
7. Васянович Г. Моральні проблеми педагогічної діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2012. Вип. 3. С. 99–112.

8. Васянович Г. П., Логвиненко В. М. Соціальна робота: методологічні аспекти дослідження. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 травня 2018 р. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 151–162.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
10. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. 4-те вид. К. : Либідь, 2002. 384 с.
11. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка : [навчальний посібник]. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 348 с.